

Fortidsminneforeningen - Halden lokallag

Borgerinitiativet Stans utbygging av Tyska og Hollenderen i Halden!

Borgerinitiativet La Bøkeskogen mellom Skonningsfoss og Våkemark leve!

Halden kommune
Postboks 150
1751 Halden

Deres ref.: 2020/414 - 264

Dato 02.06.2021

Høringsuttalelse til Kommuneplanens Arealdel – Bevar sentrumsnære grøntområder!

Fortidsminneforeningen ved Halden lokallag, borgerinitiativet La Bøkeskogen mellom Skonningsfoss og Våkemark leve! og borgerinitiativet Stans utbygging av Tyska og Hollenderen! har samlet seg bak en felles uttalelse for bevaring av byens sentrumsnære grøntområder. Vi gir et samlet innspill til kommuneplanens arealdel på vegne av de utbyggingstruede sentrumsnære grøntområdene i Halden by.

Tap av byens nære grøntområder vil gi alvorlige konsekvenser for folkehelse og artsmangfold. I tillegg vil Halden kommunes boligutbyggingsplaner i strandsonen nedenfor Rød herregård ha stor påvirkning på kulturmiljøet Rød Herregård og Haldens visuelle profil. Dette har ført til at uttalelsen er omfattende. Innspillet berører overordnede planer, nasjonale og regionale føringer og vi påpeker at arealdel til Haldens kommuneplan bryter med kommuneplanens egne føringer. Utviklingen av byen må sees under ett, beslutninger må tas på et helhetlig grunnlag og ikke stykkevis og delt. Gå for byfortetting som strategi, men bevar de sentrumsnære grøntområdene!

Dokumentet har innholdsfortegnelse og innledes med en sammenfatning.

Med vennlig hilsen

Fortidsminneforeningen – Halden lokallag ved styreleder Lars Thowsen

Borgerinitiativet Stans utbygging av Tyska og Hollenderen i Halden! ved styreleder Per-Arne Torp

Borgerinitiativet La Bøkeskogen mellom Skonningsfoss og Våkemark leve! ved leder Jorun Martinsen

Innholdsfortegnelse:

1. Sammenfatning med illustrasjoner	3
2. Folkehelseperspektivet- Fortetting av sentrum fordrer større grøntområder nært sentrum.	8
3. Verdien av de sentrumsnære grøntområdene: Bøkeskogen, Sauøya, Tyska og Hollenderen.	10
4. Kulturminner, kulturmiljø og landskap. Regionalt verdifulle kulturmiljø som Rød herregård og Haldenvassdraget som er KULA-registrert av Riksantikvaren.	13
5. Kystsonen og strandsonen.	17
6. Tap av miljø og artsmangfold ved nedbygging av eksisterende grøntområder.	18
7. Avslutning	21
8. Kilder	22

1. Sammenfatning:

Kommuneplanens arealdel som nå er ute på høring inneholder en rekke godt utarbeidede planer som skal stake ut kursen for Halden inn i fremtiden. Mindre bra er det at arealdelen bryter med nasjonale og regionale føringer for hvordan kommunene skal forvalte folkehelse, artsmangfold og biologisk bærekraft. Administrasjonen har anbefalt å ikke ta med hensynsone H560 om ivaretagelse av naturmangfold. Hverken rapporten til Ola Wergeland Krogh eller Marit Eriksen og Roy Nordbakke om biologisk mangfold i Halden kommune er tatt med i vurderingen.

Fylkeskommunens innspill til oppstart av arbeidet med kommuneplanens arealdel peker konkret på behovet for at alle planer som omhandler utviklingen av byen må sees på under ett, og at både nasjonale og regionale føringer legger opp til at grøntstrukturer rundt byene skal styrkes - ikke svekkes. I større grad enn i mange andre byer må arealplanlegging i Halden ta hensyn til Kulturminner, kulturmiljø og landskap med regionalt verdifulle kulturmiljø. Eksempler på dette er som Rød herregård og Haldenvassdraget som er KULA-registrert av Riksantikvaren.

Fylkeskommunen advarer også mot frimerkeutvikling av byen. Vi mener Halden kommune med arealdelen i kommuneplanen slik den nå er presentert legger opp til nettopp en frimerkeutvikling, altså utvikling av områder stykkevis og delt ikke sett under ett. Når kommunen har valgt å legge de store utbyggingsplanene for Tyska og Hollenderen inn i sentrumsplanen, istedenfor i arealplanen, får kommuneadministrasjon og politikere som skal gjøre vedtak en nærmest umulig oppgave – å utvikle byen mest mulig helhetlig til beste for fremtidens innbyggere.

Kommuneplanens arealdel legger opp til fortetting av sentrum slik både nasjonale og regionale føringer anbefaler. Dette er vi godt fornøyd med. Men med fortetting som strategi fordres det en mye større bevissthet om at de sentrumsnære grøntområdene må bevares, styrkes og utvikles i et folkehelseperspektiv. Endringen i byutviklingsstrategi, å fortette istedenfor å utvikle byen ut over sine randsoner, lå ikke til grunn da beslutningen om å bygge ned siste intakte strandsone på Tyska og Hollenderen ble tatt.

Arealdelen må ta utgangspunkt i den reelle befolkningsveksten, som kommunen i samfunnsdelen beskriver som i underkant av 1%. Om Halden kommune virkelig skal stå for at de har endret strategi og går for fortetting av eksisterende bykjerne så betyr det fortetting der det allerede er anlagt vei og bygget ut infrastruktur. Altså ikke slik kommunen nå legger opp til med massiv utbygging av randsonen ved å bygge ned siste intakte universelt tilgjengelige strandsone – en strandsone med både sjeldne planter, kulturminner og fugleliv som i dag beriker livet til innbyggerne av byen. Tilgjengelig grønn strandsone for både unger, folk med rullator eller rullestol, vil også på sikt bidra til å styrke folkehelsen til byboere som skal bo og leve i en fortettet by.

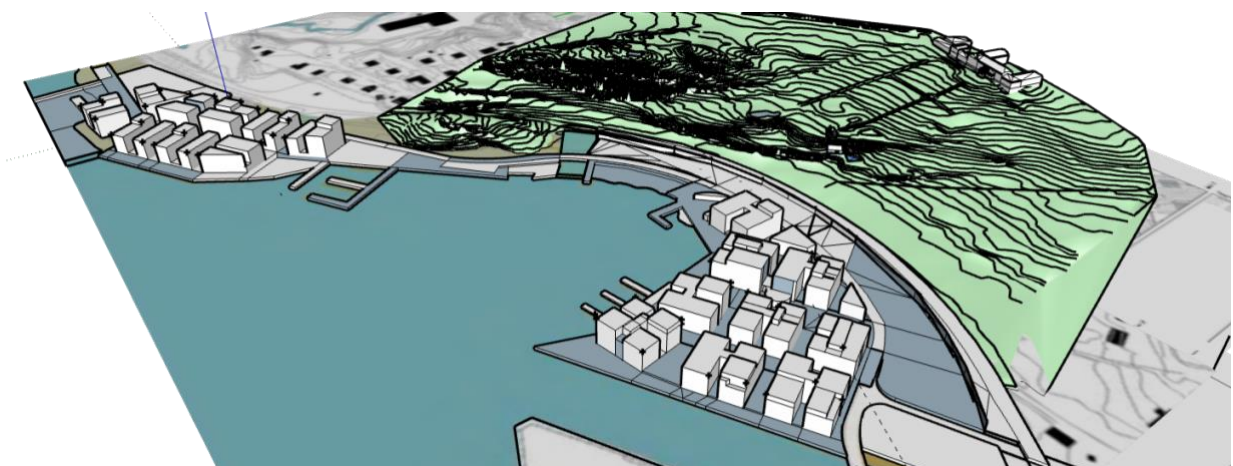
Bøkeskogen er et annet grøntområde nær sentrum med rik edeløvskog som representerer naturverdier på nasjonalt nivå med et unikt biologisk mangfold som ennå ikke er kartlagt i sin helhet. Også her går arealplanen imot seg selv ved å love strengere vern av biologisk mangfold samtidig som godt besøkt sentrumsnær skog må vike for industrivirksomhet. Kommunen burde heller hjelpe industrien til å finne andre egnede tomter. Vi har også med Sauøya i innspillet. Øya er for tiden ute av arealplanen, men flere politikere har vist vilje til å bygge ned også dette sentrumsnære godt besøkte grøntområdet.

Naturestaurering er helt nødvendig for å bremse, stoppe og aller helst snu den negative trenden med tap av natur. Dette har også Naturpanelet (IPBES) og Klimapanelet (ICCP) slått fast i sine globale kunnskapsrapporter. Derfor har FN vedtatt at 2021-2030 skal være det internasjonale

restaureringståret for natur. De grønne områdene kan ikke reguleres stykkevis og delt, de må sees på i helhet slik nasjonale og regionale føringer legger opp til. Beslutninger må tas på et helhetlig grunnlag. Strandsonen i elvedeltaet ved utløpet av Tista, Tyska og Hollenderen, må inngå i arealplanen. En fortettet by krever gode grøntområder i umiddelbar nærhet for rekreasjon og friluftsliv. Ved å følge nasjonale føringer, stanse utbyggingsplanene, verne og restaurere områdene vil Halden ta et stort skritt mot en bærekraftig fremtid. Slik vil Halden fremstå som en innovativ og tvers igjennom ekte bærekraftig Smart City som fremmer gode levekår og sunn folkehelse.



Utløpet av Tista, Rød herregård, Tyska og Hollenderen frem til Remmenbekken slik området kan fremstå som friareal for rekreasjon. Illustrasjon: fra Google Earth.



Utløpet av Tista, Rød herregård, Tyska og Hollenderen frem til Remmenbekken etter planlagt utbygging. Illustrasjon: Fortidsminneforeningen Halden.

Sammenfatning – Folkehelseperspektivet – behov for grøntområder nært sentrum:

Kommunen legger ikke opp til en offensiv klimapolitikk og en forsvarlig ressursforvaltning når to av de største grøntområdene for rekreasjon i nærheten av sentrum, Bøkeskogen og Tyska og Hollenderen planlegges endret fra grøntområde til henholdsvis bolig og industriformål. At det tredje største grøntområdet midt i sentrum, LNF-delen av Sauøya, nylig var en hårsbredd fra utbygging er heller ikke et eksempel på økologisk bærekraft. **Halden kommunes planer går også direkte imot de regionale føringene i fylkesplanen Østfold mot 2050.**

Vi etterlyser en utredning av den økonomiske og helsemessige konsekvensen ved å fjerne sentrumsnære naturområder, områder som er tilgjengelig for alle, også eldre mennesker med rullator og handikappede med rullestol. Tilgang til natur er et godt forebyggende helsetiltak. På sikt gir det lavere utgifter til helse og pleie. Fylkeskommunen påpeker kravene til konsekvensutredning ved utarbeiding av kommuneplanens arealdel hvor de trekker frem folkehelse/levkår, barn/unge og kulturminner/kulturmiljø blant de viktigste.

Sammenfatning - Verdien av de sentrumsnære grøntområdene:

Selv om industrien er en viktig del av byens identitet, må vi innse at det er en grense for hvor mye industri et tett bysentrum kan huse. I tilfellet Bøkeskogen tror vi det ville det være en mer fremtidsrettet politikk å hjelpe Norske Skog å finne egnede tomter utenfor sentrum. **Bøkeskogen** representerer naturverdier med et unikt biologisk mangfold som ennå ikke er kartlagt i sin helhet. Skogen har også rekreasjonsverdi. Den er i dag godt besøkt av byens befolkning og bør sees som en del av det større skogsområdet fra Saugbrugs industrier opp gjennom Vedenraet. Miljøverndirektoratet arbeider i skrivende stund med en verneplan for skogsområdet. Flertallet av politikerne i kommunestyret har sagt de er positive til utbygging av Bøkeskogen. Om Statsforvalterens planer for området, gjennom Miljøverndirektorates arbeid for frivillig skogvern, ikke har vært presentert for politikerne i arealplangruppen kan avgjørelser der ha blitt tatt på manglende grunnlag.

Midt i havneområdet i sentrum av byen vår ligger en kupert skogkledd øy med gammel furuskog. **Sauøya** er et populært turområde og kommunen har nylig tilrettelagt slik at tilgjengeligheten er større for å komme seg til og fra badestranden på øyas sydlige ende. Den aktuelle delen av Sauøya er for tiden registrert som LNF-område i arealplanen, men det vil høyst sannsynlig komme høringsvar som presser på for å endre dette til boligformål. Ved en eventuell utbygging ville øya mistet sin verdi som leveområde for biologisk mangfold og turområde for byens befolkning. Det ville også føre til nedbygging av en av to intakte strandsoner i Halden sentrum.

Tyska og Hollenderen er flatt og har lett, universelt tilgjengelig strandsone med sjeldne ballastplanteforekomster, strandeng og fugleliv. Området ligger i forlengelse av promenaden langs elven Tista og er godt besøkt som nærturområde for byens befolkning. Naturlige stier binder promenaden langs elven sammen med parken på Rød herregård og stien opp gjennom Remmendalen til høgskolen. Halden kommune har planlagt området nedbygd med 19,5 meter høye leilighetsblokker som vil privatisere den siste lett tilgjengelige strandsonen i sentrum. I tillegg vil utbyggingen ødelegge utsyn fra Rød herregård med tilhørende park og opplevelsen mellom fjorden og Rød herregård sett fra fjorden og byen.

Når kommuneplanens arealdel tar opp i seg Bøkeskogen og Sauøya som er sentrumsnære grøntområder, og utelater Tyska og Hollenderen **imøtekomes ikke kravet om å se sammenhengen i byutviklingen**. Resultatet blir en klattvis/frimerke utvikling av byen, ikke en helhetlig plan.

Sammenfatning - Kulturminner, kulturmiljø og landskap:

Halden kommune har igangsatt storstilte utbyggingsplaner av **strandsonen nedenfor Rød herregård**. Her ønsker de å bygge 19,5 meters høye leilighetsblokker fortettet på den smale stripen strandsone mellom jernbanelinjen og fjorden. Dette er et område som i dag fortsatt kan regnes som **en intakt strandsoner**. I tillegg er området avslutningen på Haldenvassdraget som Riksantikvaren har registrert

som kulturhistorisk landskap av nasjonal betydning (KULA-registeret). Området inngår som del av Rød herregårds lånte landskap. Virkningen av park og hageanlegget vil bli uopprettelig ødelagt om en slik bebyggelse realiseres. Fylkeskommunen samarbeider med Østfoldmuseene om å innlemme området i hensynssonen rundt Rød herregård og Rødsparken. Fylkeskommunen advarer Halden kommune om at bygge- eller fortettingsområder ikke må komme i konflikt med automatisk fredede kulturminner eller kulturmiljøer/landskap med nasjonal verdi. Statsforvalteren vil vurdere innsigelse om planene utarbeidet av Halden kommune kommer i konflikt med overnevnte.

Vi finner stor avstand mellom anbefalingene fra fylkeskommunen i forhold til Haldens planer for utbygging. Det er også tilsvarende stor avstand mellom det Halden kommune skriver i arealplanen om ivaretagelse av verdifulle kulturmiljøer og kulturlandskap og hvordan de i virkeligheten *ikke* legger opp til å ivareta kulturmiljøet og kulturlandskapet rundt Rød herregård med dagens utbyggingsplaner. Det samme kan vi si om Bøkeskogen som er tilknyttet det KULA-registrerte Haldenvassdraget. Gjennom venet av Tista og kulturminnene fra industrialiseringen rundt fossen bør Bøkeskogen inngå i et frivillig vern og nye hensynssoner bør reguleres inn for området fra Saugbruks opp Vedenraet.

Sammenfatning - Kystsonen og strandsonen:

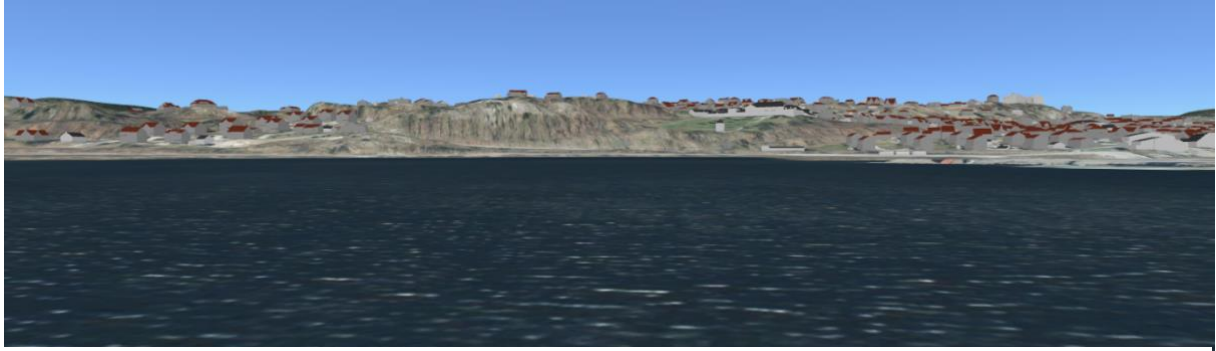
Halden er en kystby plassert ved Iddefjorden og Ringdalsfjorden som er sidegrener til Oslofjorden. Det er i dag et sterkt press på arealene i strandsonen langs Oslofjorden. Utbygging og andre tiltak reduserer allmennhetens tilgang til strandsonen, og summen av bit-for-bit nedbygging av arealene i 100-metersbeltet er betydelig og medfører en stor samlet belastning på verdiene. God kommunal arealplanlegging er den mest avgjørende faktoren for å ivareta natur og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og andre allmenne interesser i strandsonen.

Kommunen viste seg i utakt med regionale føringer da private utbyggingsplaner for LNF-delen av **Sauøya** var oppe til vurdering i plangruppen med tilhørende promenade langs hele øyas østside, den ene av to intakte strandsoner nær sentrum. Sauøya ble fornuftig nok tatt ut av arealplanen etter at kommunens egen administrasjon utarbeidet en konsekvensanalyse der det lyste rødt på omtrent alle punkter. Et annet eksempel er planen om boligutbygging fra utløpet av Haldenvassdraget, langs **Tyska og Hollenderen** frem til Remmenbakkens utløp. Dette er den andre intakte strandsonen nær sentrum. Planene gir inntrykk av en kommune som forsøker utvikle boligområder de vet er i utakt med regionale føringer. Forsøker kommunen å bygge ned områdene nå, uten å behandle Tyska og Hollenderen i arealplanen, vil en ikke kunne se alle planene under ett slik fylkeskommunen oppfordrer til. Dette vil umuliggjøre god arealplanlegging.

Sammenfatning - Tap av miljø og arts mangfold ved nedbygging av eksisterende grøntområder:

Det er åpenbart at det å fjerne Haldens varierte og rike miljø langs sjøen og i sjelden rik edelløvsskog går på bekostning av det biologiske mangfoldet. Når det anlegges brygger og boliger blir det mindre muligheter for rikt fugleliv som holder til både i bekketløpet og langs Hollenderen og Tyska. Det blir vanskeligere å være bever, småfugl, krypmure og insekt når miljøet blir mer bymessig. Det å jobbe for et rikt og variert naturmangfold samsvarer i liten grad med nedbygging av grøntområdene.

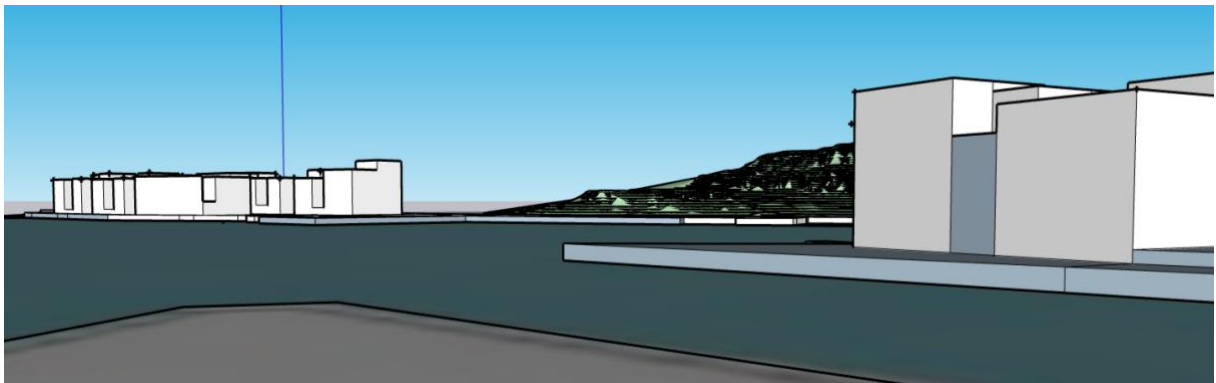
Halden kommunes planbeskrivelse for Arealplanen står i sterk kontrast til ordlyden kommunen måtte ha brukt om Tyska og Hollenderen var en del av arealplanen slik fylkeskommunen har oppfordret til. Isteden utelater kommunen avgjørende grøntområder med store biologiske verdier fra arealplanen og kan derfor hevde at kystsonen vil bli strengere ivaretatt selv om det er det motsatte som skjer. Vi vil miste uerstattelige sentrumsnære rekreasjonsområder med store forekomster av dyreliv. Omdefinering av strandsoner fritar ikke for forvaltningsansvar. Gjenværende strender nær bykjernen må sikres mot utbygging.



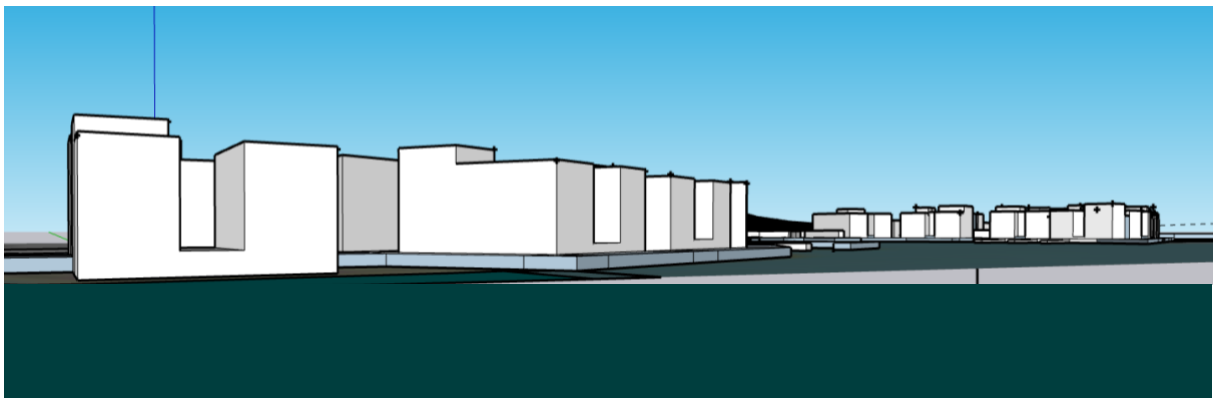
Sett fra fjorden: Utløpet av Tista, Rød herregård, Tyska og Hollenderen frem til Remmenbekken slik området kan fremstå som friareal for rekreasjon. Illustrasjon: Kommunekart.com



Sett fra fjorden: Utløpet av Tista, Rød herregård, Tyska og Hollenderen frem til Remmenbekken om planlagt utbygging gjennomføres. Illustrasjon: Fortidsminneforeningen Halden.



Sett fra Mølen: Utløpet av Tista, Rød herregård, Tyska og Hollenderen frem til Remmenbekken om planlagt utbygging gjennomføres. Rød herregård forsvinner ut av synet mellom boligblokkene. Illustrasjon: Fortidsminneforeningen Halden.



Sett fra innseilingen til byen mellom Brattøya og utløpet av Remmenbekken:, Hollenderen til venstre, Tyska til høyre. Rød herregård forsvinner mellom boligblokkene om planlagt utbygging gjennomføres. Illustrasjon: Fortidsminneforeningen Halden.

2. Folkehelseperspektivet - Fortetting av sentrum fordrer større grøntområder nært sentrum.

«Halden - forberedt for omstilling - Målene for planperioden fram til 2050: • I Halden skal arbeid, kunnskap og klima være viktigst, og det gir også disse målene for planperioden. • En attraktiv kommune basert på bærekraftig utvikling. • En kommune det er godt å bo i – gode levekår, en trygg oppvekst for barna med mangfold og høy livskvalitet. • Omstilling og innovative løsninger gir økt sysselsetting og etableringsattraktivitet. • Utdanningsnivået skal heves og resultatene i skolen forbedres.»

(s.8 i Kommuneplanens arealdel -Planbeskrivelse - 5.3 Kommuneplanens samfunnsdel.)

Både i hovedpunktene som nevnes over for planperioden fram til 2050 fra kommuneplanens samfunnsdel og i føringene som er lagt for arealplanleggingen er det påfallende fravær av offensiv klimapolitikk rettet mot natur og rekreasjon. Med et slikt fravær i planene kan ikke et økologisk bærekraftig samfunn skapes. Selv under klimamål er det ikke nevnt i det hele tatt:

Halden skal unytte de positive virkningene et endret klima har for Halden (eks. lengre vekstsesonger, dyrking av nye arter, muligheter det gis for besøksnæring o.l.). Utvikle nye boområder som ikke medfører økt utslipp. Utslppsreduksjon av klimagasser lik nasjonale føringer. Legge til rette for innovative løsninger og fremtidsrettede næringer som bygger opp under endringer til et bærekraftig næringsliv.»

(s.10 i Kommuneplanens arealdel – Planbeskrivelse – Strategier - føringer for arealplanleggingen – 5.4 klimamål)

Dette står i sterk kontrast til de nasjonale føringene og forventningene til regional og kommunal planlegging for 2019-2023 hvor 4 hovedutfordringer legges til grunn for de regionale og kommunale planprosessene:

«• Å skape et bærekraftig velferdssamfunn • Å skape et økologisk bærekraftig samfunn gjennom blant annet en offensiv klimapolitikk og en forsvarlig ressursforvaltning. • Å skape et sosialt bærekraftig samfunn • Å skape et trygt samfunn for alle.»

(s.11 i Halden kommune – Kommuneplanens arealdel - Planbeskrivelse – Strategier - føringer for arealplanleggingen – 5.5 nasjonale føringer)

Naturinngrep på Sauøya

Kommunen legger ikke opp til en **offensiv klimapolitikk** og en **forsvarlig ressursforvaltning** når to av de største grøntområdene for rekreasjon i nærheten av sentrum, Bøkeskogen og Tyska og Hollenderen planlegges endret fra grøntområde til henholdsvis bolig og industriformål. At det tredje største grøntområdet midt i sentrum, LNF delen av Sauøya, nylig var en hårsbredd fra utbygging er heller ikke et eksempel på økologisk bærekraft. Halden kommunes planer går også direkte imot de regionale føringene i fylkesplanen Østfold mot 2050:

«Fylkesplan for Østfold «Østfold mot 2050 (vedtatt 21.06.2018) har en arealstrategi som bygger på prinsippet om transporteffektivitet. Byene skal styrkes. Det skal tilrettelegges for miljøvennlige transportløsninger og naturinngrep skal minimaliseres. Fylkesplanen har tre hovedtema: **klima og miljø, verdiskaping og kompetanse, levekår og folkehelse.**»

(s.11 i Kommuneplanens arealdel - Planbeskrivelse – Strategier - føringer for arealplanleggingen – 5.6 regionale føringer)

Naturinngrep i Bøkeskogen

Halden kommune bryter Viken Fylkeskommunes arealstrategi om at **naturinngrep skal minimaliseres** når de går inn for å bygge ned den eneste edelløvs skogen av sitt slag i fylket og erstatte det med tomt for industri. Kommunen bør i stedet hjelpe industrien med å finne mer egnede tomter. Bøkeskogen er i dag et godt besøkt turområde og vil med en fortetting av sentrum øke i bruk og slik styrke **levekår og folkehelse** for fremtidens Haldensere. Halden kommune bør gå inn for bevaring og ytterligere kartlegging av bøkeskogen som av biologer omtales som en helt unik edelløvs skog i Østfoldsammenheng.

«Tistadalen har bevart en helt unik edelløvs skog i Østfoldsammenheng. Størrelsen på området er vesentlig. Her finnes en spesiell utforming av en bøkeskog, med snelleplanta skavgras i feltsjiktet. Her er forekomster

av ask og alm, som begge er på rødlista. Det biologiske mangfoldet her er stort, men ikke spesielt godt undersøkt. Dette er en spesielt fin biotop for vedboende sopp og insekter knyttet til den rike vegetasjonen. Undersøkelser som er gjort er ikke registrert i artskart. Her er det behov for et større arbeid hvor en kartfester allerede innhentet informasjon og foretar nye undersøkelser som gjøres tilgjengelig for beslutningstakere. Området må sikres for nedbygging ved frivillig vern. Den naturlige vegetasjonen langs elva må opprett- holdes.»

(s.21 i rapporten Vurdering av dagens kunnskapsgrunnlag om biologisk mangfold i Halden kommune)

Naturinngrep i strandsonen på Tyska og Hollenderen

Halden kommune bryter Viken fylkeskommunes arealstrategi når de går inn for å bygge ned de siste intakte strandsonene på Tyska og Hollenderen ved utløpet av elven Tista med leiligheter istedenfor å fokusere på å fortette allerede utbygget sentrum, ref Byene skal styrkes. Vikens arealstrategi fordrer tilrettelegging for **miljøvennlige transportløsninger** og at **naturinngrep skal minimaliseres**. Dette kan løses ved å avsette Tyska og Hollenderen som et friområde for rekreasjon med universell tilgang og knytte hele dette rekreasjonsområdet til Remmendalen og dermed skape en **grønn korridor**, en **miljøvennlig ferdselsåre** fra sentrum til høgskolen på Remmen. Samtidig bevares det verdifulle grøntdraget som strekker seg med promenade langs Tista forbi utløpet, tar opp i seg den store parken på Rød herregård, ballastområdene og strandengen på Tyska og Hollenderen helt frem til utløpet av Remmenbekken. Det vil være å vise vei inn i en fremtid der **klima og miljø styrker levekår og folkehelse**.

Tyska og Hollenderen «Dette området må sees i sammenheng med Remmendalen og Rødsparken. Tilsammen representerer det et enestående grøntområde med et stort biologisk mangfold tett inntil byen. Fra Tyska og utover mot Remmenbakkens utløp, kan en lage et kulturlandskap som kan gå over fra park til et rent naturområde med intakte strender mot fjorden. I parkområdet kan en plante inn pollen og nektarrike blomsterplanter som kan øke mengden av pollinerende insekter. Det kan også plantes inn rogn, asal, hassel og andre trær som gir rikelig med frukter til føde for fuglene. Vi vet også at det verserer planer om å lage et fugletårn i nærheten av Remmenbakkens utløp.»

(side 44 i rapporten Vurdering av dagens kunnskapsgrunnlag om biologisk mangfold i Halden kommune)

«Det er i den senere tid påvist at Tyska/Hollenderen representerer et av de mest besøkte naturområdene nær byen. Muligheten til å oppleve et rikt fugle- og planteliv i et så lett tilgjengelig område er av stor betydning for innbyggernes trivsel og helse. Områdets verdi som friluft-, tur- og opplevelsesområde kan lett økes ved noen enkle tiltak i det området som er mest påvirket av igjenfylling og veibygging.»

(Innspill til kommuneplanens arealdel - bevar intakte strandmiljøer!)

Økonomisk og helsemessig konsekvens

Vi etterlyser en utredning av den økonomiske og helsemessige konsekvensen ved å fjerne sentrumsnære naturområder nær sjøen og tilknyttet byen, områder som er tilgjengelig for alle, selv eldre mennesker med rullator og handikappede med rullestol. Vi kan ikke se at hverken tilgjengelige turområder i naturen, eller verdien av å ha slike områder for helse og livskvalitet, er kartlagt. Dette er alvorlig siden eldreomsorgen i kommunen forventer at vi skal bo i egen bolig så lenge som mulig. Vi deler et sitat fra Haldens budsjett for 2020:

*"I tråd med Folkehelseloven er det ønsket utvikling hvor det forebygges i stedet for å repareres. Et systematisk folkehelsearbeid over tid er i så måte viktig både i et samfunnsøkonomisk perspektiv og hva gjelder den enkelte. **Det er viktig å tenke folkehelse i alt vi gjør, inkludert i kommunens planprosesser.**"*

(s.29 i vedtatt Budsjett for 2020)

*«Arealdelen må ta utgangspunkt i den reelle befolkningsveksten, som kommunen i samfunnsdelen beskriver som i **underkant av 1%**.»*

(s.5 Viken fylkeskommune 15.08.2018 Høringsuttalelse. - rullering av kommuneplanens arealdel 2019-2031 - Halden kommune.)

Med en svært lav befolkningsvekst vil fortetting i eksisterende sentrum dekke mer enn behovet for boliger på lang sikt, det reelle behovet for å bygge ned grøntområder er derfor ikke tilstede.

«Arealbruk og fysisk utforming har innvirkning på menneskers muligheter, opplevelser og holdninger, som igjen spiller inn på hvordan vi trives, vår helse og hvordan vi lever våre sosiale liv.»

(s.6 Fra Viken fylkeskommune 15.08.2018 Høringsuttalelse - rullering av kommuneplanens arealdel 2019-2031)

«Vi mener det er behov for å planlegge større områder i sammenheng for å kunne utnytte fortetningspotensialet og løse utfordringer med fellesfunksjoner, som f.eks. utearealer og parkering. I tillegg kan forhold som overflatevann og ev. gjenoppretting av blå-/grønn struktur mm løses på en bedre måte enn hva som er mulig gjennom «frimerke-regulering».

(s.3 Fra Viken fylkeskommune 15.08.2018 Høringsuttalelse- rullering av kommuneplanens arealdel 2019-2031)

Fremtidig folkehelse og levekår

Fylkeskommunen påpeker kravene til konsekvensutredning ved utarbeiding av kommuneplanens arealdel hvor de trekker frem folkehelse/levetår, barn/unge og kulturminner/kulturmiljø blant de viktigste. KU skal vise hvordan nasjonale politiske mål og arealretningslinjer i fylkesplanen er ivare tatt og fulgt opp på kommunalt nivå.

Tilgang til natur er et godt forebyggende helsetiltak. På sikt gir det en friskere befolkning og lavere utgifter til helse og pleie. Det å ha tilstrekkelig med grønne friområder gir rom for fysisk aktivitet og glede. **Det er god helsepolitikk å legge til rette for at eldre mennesker kan komme ut i naturen der de bor.**

3. Verdien av de sentrumsnære grøntområdene - Bøkeskogen, Sauøya, Tyska og Hollenderen.

I sentrum av Halden by ligger det flere større grøntområder. Noe av styrken ligger i variasjonen mellom de ulike grøntområdene som alle ligger i umiddelbar nærhet til sentrum:

Bøkeskogen mellom Skonningsfoss og Våkemark

Direkte bak Saugbrugs industriområde ligger en rik edelløvskog unik i sitt slag, denne foreligger det nå konkret forslag inne i arealplanen til å utsette, til fordel for å gi Norske Skog mer areal til industri. Selv om industrien er en viktig del av byens identitet, må vi innse at det er en grense for hvor mye industri et tett bysentrum kan huse. I dette tilfellet tror vi det ville være en mer fremtidsrettet politikk å hjelpe Norske Skog å finne egnede tomter utenfor sentrum. Bøkeskogen representerer naturverdier med et unikt biologisk mangfold som ennå ikke er kartlagt i sin helhet. Skogen har også rekreasjonsverdi. Den er i dag godt besøkt av byens befolkning og bør sees som en del av det større skogsområdet fra Saugbrugs industrier opp gjennom Vedenraet. Det biologiske mangfoldet her er stort, og grundigere undersøkelser må gjennomføres og resultatene må gjøres tilgjengelig tilgjengelig for beslutningstakere, ikke støve ned i en skuff. Vi mener området må sikres mot nedbygging gjennom frivillig vern slik at den naturlige vegetasjonen lags elva opprettholdes.

Miljøverndirektoratet arbeider i skrivende stund med en verneplan for skogen. Flertallet av politikerne i kommunestyret har sagt de er positive til utbygging av Bøkeskogen. **Om Statsforvalterens planer for området, gjennom Miljøverndirektorates arbeid for frivillig skogvern, ikke har vært presentert for politikerne i arealplangruppen kan avgjørelser der ha blitt tatt på manglende grunnlag.**

Halden kommune har nylig lagt ut arealplan for høring etter at den ble behandlet i kommunestyret. Etter det Halden Arbeiderblad kjenner til har ikke denne verneprosessen vært kjent for politikerne så langt. (...) Fagleder Harald Nøding Østvik i Halden kommune forteller at prosessen om mulig frivillig skogvern av skogen ved Saugbrugs i kke har vært presentert for politikerne.

<https://www.ha-halden.no/her-vil-saugbrugs-bygge-ut-men-skogen-kan-bli-vernet/s/5-20-964524>

«En utbygging ved Saugbrugs (BN6) vil ha store negative konsekvenser ved et betydelig inngrep i edellauvskogsområdet i Tistadalen. Skogsområdet har regional betydning og også verdier i nasjonal sammenheng.»

(side 29 i Samlet konsekvensutredning for kommuneplanens arealdel – 3.1 Naturmangfold).

Sauøya

Midt i havneområdet i sentrum av byen vår ligger en kupert skogkledd øy med gammel furuskog. Øya er et populært turområde og kommunen har nylig tilrettelagt slik at tilgjengeligheten er større for å komme seg til og fra badestranden på øyas sydlige ende. Den aktuelle delen av Sauøya er for tiden registrert som LNF-område i arealplanen, men det vil høyst sannsynlig komme hørings svar som presser på for å endre dette til boligformål. Ved verst tenkelig utfall kan øya forhandles inn i arealplanen igjen. Planene som foreligger og som ble stemt ned i arealplangruppen med knapp margin, var for å endre øya fra LNF til boligformål med 200 leiligheter i bratt terreng med alle de inngrep dette må måtte føre til i urørt skog og sprenging i fjell for å føre fram infrastruktur. Ved en eventuell utbygging ville øya mistet sin verdi som leveområde for biologisk mangfold og turområde for byens befolkning. Det ville også føre til nedbygging av en av to intakte strandsoner i Halden sentrum. Sauøya har også maritime kulturminner. For noen år tilbake rev Saugbrugs hele den lange store bygningen som var det gamle prambyggeriet som lå vis av vis slippen. Prammene var viktige i den gamle sjøfartsbyen, og ble blant annet brukt til å frakte trematerialer i Tista og ut til de store seilskipene som lå fortøyd til Brattøya. Nå har vi bare igjen den gamle slippen som ble tatt i bruk i 1920. Den erstattet kjølhalingen av seilskipene som fant sted i sundet mellom Sauøya og Langbrygga, derav navnet Kjølhalingensundet. På samme sted som slippen er, lå det første skipsverftet i Fredrikshald. Her bygde de seilskuter, eier var Lorangefamilien. Senere fikk vi verft også på Langbrygga og på Sørhalden.

«Sauøya omfatter sammen med Brattøya eneste registrerte hekkelokalitet i Østfold av sterkt truet ugleart, Hubro.»

(side 29 i Samlet konsekvensutredning for kommuneplanens arealdel – 3.1 Naturmangfold).

Tyska og Hollenderen

Ved elven Tista sitt utløp, og dermed ved Haldenvassdragets virkelige ende/avslutning ligger det siste synlige elvedeltaet fra byens tidligere tider. Området er flatt og har lett universelt tilgjengelig strandsone med sjeldne ballastplanteforekomster, strandeng og fugleliv. Området har også fortidsminner og fortøyningsringer fra seilskutetiden. Området ligger i forlengelse av promenaden langs elven Tista og er godt besøkt som nærturområde for byens befolkning. Naturlige stier binder promenaden langs elven sammen med parken på Rød herregård og stien opp gjennom Remmendalen til høgskolen. Området er av Halden kommune planlagt nedbygd med 19,5 meter høye leilighetsblokker som vil privatisere den siste lett tilgjengelige strandsonen i sentrum. I tillegg vil utbyggingen ødelegge utsyn fra Rød herregård med tilhørende park og opplevelsen mellom fjorden og Rød herregård sett fra fjorden og byen. Området var i mange år et av de travleste i byen. I vinterhalvåret kunne det ligge opp til to hundre båter og skip i opplag. På våren skulle alle ut, og det medførte en svært hektisk aktivitet. Den store flåten av skip gav mange ringvirkninger og var en viktig del av næringslivet, og av vår byhistorie. Derfor bør parkområdet også gjøres til et opplevelsesområde for barn, ungdom og voksne som ønsker å vite mer om denne godt skjulte byhistorien. Dette kan gjøres ved hjelp av opplysningstavler, rebusløp eller annet som fremmer nysgjerrigheten.

«Det er særlig to forhold som må avklares og tydeliggjøres i planprogrammet:

-forholdet til «Halden som ja-kommune innenfor plan og byggesak og arealplanlegging» opp mot nasjonale føringer, regionale føringer og kommunens målsettinger i samfunnsdelen

-motsetningene som ligger i de langsiktige målene om å både utvikle en kompakt by og samtidig legge til rette for et boligtilbud som er tilpasset etterspørsel og befolkningsutvikling

(s. 2 Fra Viken fylkeskommune 15.08.2018 Høringsuttalelse- rullering av kommuneplanens arealdel 2019-2031)

(...) Vi mener det er behov for å planlegge større områder i sammenheng for å kunne utnytte fortetningspotensialet og løse utfordringer med fellesfunksjoner, som f.eks. utearealer og parkering. I tillegg kan forhold som overflatevann og ev. gjenoppretting av blå-/grønn struktur mm løses på en bedre måte enn hva som er mulig gjennom «frimerke-regulering».

KU-vurderinger gjøres ofte separat for hver enkelt endring som gjøres i arealdelen. ØFK vil påpeke viktigheten av å samtidig gjøre en konsekvensvurdering av planen som helhet. På denne måten gir en KU en samlet vurdering av hvilken retning kommunesamfunnet går ved oppfølging av ny plan. Vurdering av samfunnsmålene i kommuneplanen og BATP-hensyn vil her være viktig tema. (...)

Sammenhengen i regionen må vektlegges og være del av en samlet KU. Vi vil peke på at i SVV sin håndbok 2015 «V-712» er det eneste tema som vurderer sosiale forhold, «nærmiljø og friluftsliv».

(s. 3 & 4 Fra Viken fylkeskommune 15.08.2018 Høringsuttalelse- rullering av kommuneplanens arealdel 2019-2031)

Sammenheng i byutviklingen

Når kommuneplanens arealdel tar opp i seg Bøkeskogen og Sauøya som er sentrumsnære grøntområder, og utelater Tyska og Hollenderen **imøtekomes ikke kravet om å se sammenhengen i byutviklingen**. Resultatet blir en klattvis/frimerke utvikling av byen, ikke en helhetlig plan vi kan styre etter over lange linjer for å sikre krav om gode levekår, tilstrekkelige friluftsområder og bærekraftig infrastruktur. Det er et krav om at alle innbyggere skal kunne ha tilgang til natur. Nedbygging av Bøkeskogen, Tyska og Hollenderen og trusselen om nedbygging av Sauøya **fratar** oss de eneste turområdene i natur som er tilgjengelige i selve byen og frarøver fremtidens generasjoner barn muligheten til å vandre i unik bøkeskog, klatre på fjellknausene på Sauøya og beundre det rike fuglelivet langs universelt tilgjengelige bystrender på Tyska og Hollenderen.

I kommuneplanens arealdel – planbeskrivelse om klimatilpasning, miljøkvalitet og samfunnssikkerhet – Naturmangfold står det:

«• Det er blant annet tatt inn bestemmelser om ivaretagelse av sammenhengende grøntdrag.

• Det er blant annet tatt inn kantvegetasjon langs elver og bekker.

• Planrevisjonen har lagt vekt på at grønne strukturer i byområdet er opprettholdt.

• Boligfortetting skal skje på bebygd grunn og ikke arealer avsatt til grøntstruktur eller lek/fritid.»

(s.43 Kommuneplan arealdel - Planbeskrivelse – 8.5 Klimatilpasning,... - Naturmangfold)

Dette står i **grell kontrast til de reelle planene** der kommunen legger opp til utslettelse av den rike edelløvskogen bak Saugbrugs fabrikker, kjent som Bøkeskogen og en offensiv bolignedbygging av intakte strandsoner langs Tyska og Hollenderen. De grønne områdene kan ikke reguleres stykkevis og delt. De må sees på i helhet slik nasjonale og regionale føringer legger opp til. Vi må se *hele* byutviklingen i Halden under ett. Ved å dele opp og skille viktige grøntområder fra hverandre ved å legge noen områder inn under sentrumsplan som ikke skal rulleres før om noen år og noen områder inn under kommuneplanens arealdel hindres både administrasjonen og politikerne som skal fatte vedtak for byens utvikling i å se helheten og hvordan områdene sammen påvirker levekår og folkehelse, biologisk mangfold og byens attraktivitet som grønn, stolt og historisk intakt.

Bør behandle planer under ett

Halden kommune bør følge Viken fylkes oppfordring om å se og behandle alle planer under ett. Tyska/Hollenderen bør derfor inngå i arealplanen. Hvis dette hadde vært gjort fra starten av ville flere svakheter vært unngått. Det ville ikke vært mulig å hevde at kommunen har **tatt inn bestemmelser om ivaretagelse av sammenhengende grøntdrag, at kantvegetasjon av elver og bekker, vektlegging av grønne strukturer i byområdet er opprettholdt** eller å hevde at **boligfortettingen skal skje på bebygd grunn og ikke arealer avsatt til grøntstruktur eller lek/fritid**.

«Kommunen skal utarbeide strategier for fortetting og transformasjon i by- og tettstedsområdene. Dette er positivt, og vi ber kommunen herunder vurdere hvilke områder som har nødvendig infrastruktur for å tåle en fortetting og hvilke krav/forutsetninger som skal stilles for at fortettingen skal skje med kvalitet. Vi utfordrer kommunen på å gi «fortetting med kvalitet» et konkret innhold. Vi viser til NIBR-rapporten (2017:2) «Fortetting og folkehelse, hvilke folkehelsekonsekvenser har den kompakte byen». Her beskrives den kompakte byen som helsefremmende byutvikling, men peker også på viktigheten av å samtidig bevare

boområder med kvalitet i grøntområder, offentlige rom, og bokvalitet jf. støy og lysforhold, for å sikre sosialt bærekraftig utvikling. Fortetting med kvalitet må ses i sammenheng med det boligsosiale perspektivet. Tetthet er ikke ensbetydende med høyhus.

En tettere by gir gevinst fordi høyere befolkningstetthet gir god samfunnsøkonomi, mer kultur, bedre underlag for de investeringer som legges ned i infrastrukturen, mulighet for gode felles uterom og mindre behov for å bygge på becostning av dyrket mark. En tettere by er det mest miljøvennlige alternativet. Dette krever politisk mot, planlegging av større områder under ett og at kommunen jobber med ulike virkemidler for å stimulere slik vekst.»

(s. 5 Fra Viken fylkeskommune 15.08.2018 Høringsuttalelse- rullering av kommuneplanens arealdel 2019-2031)

God byutvikling - Vi ønsker en helhetlig tenkning og plan for utviklingen av byen.

God byutvikling kjennetegnes av at byrommet og mellomrommene er planlagt først. Planlegging av gode fellesrom gir grunnlag for godt byliv, en by det er godt å bo i, godt å arbeide i og godt å vokse opp i. Fellesrommene innbefatter gater, plasser, torg, parker og gjerne badestrender og steder å gå langs sjøen. Utformingen av byen bestemmer hvordan det er å bo her, og hvordan andre ser oss og stedet. Boligblokker på øyene og i byens siste intakte strandområder med tilhørende støyskjermer langs jernbanen vil være skjemmende og skape en barriere mellom byen og fjorden.

«Arealbruk og fysisk utforming har innvirkning på menneskers muligheter, opplevelser og holdninger, som igjen spiller inn på hvordan vi trives, vår helse og hvordan vi lever våre sosiale liv.»

(s. 7 Fra Viken fylkeskommune 15.08.2018 Høringsuttalelse- rullering av kommuneplanens arealdel 2019-2031)

Siktlinjer

I dag er Halden kjent som en særdeles **vakker historisk forankret by med nærhet til natur i et grønt område langs sjøen**. Vi er opptatt av å bevare viktige siktlinjer i byen. Dette gjelder kontakten mellom Sørhalden og Sauøya hvor mye av skibsbyggingen og trelasthandelen virket. Det gjelder Rødsparken og Rødsbrygga, der vi hadde utskipping av tømmer, som kan sees fra Fredriksten Festning. Det gjelder også utsyn ut fra Fredriksten og fra byen mot fjorden, og fra fjorden og mot festningen. Tilreisende med tog fra Oslo bør, som i dag, møte utsikten til fjorden og festningen, ikke en støyskjerm langs Hollenderen og Tyska.

4. Kulturminner, kulturmiljø og landskap

Rød herregård og Rødsparkens rolle i KULA-registrerte Haldenvassdraget

Halden kommune har igangsatt storstilte utbyggingsplaner av strandsonen nedenfor Rød herregård. Her ønsker de å bygge 19,5 meters høye leilighetsblokker fortettet på den smale stripen strandsone mellom jernbanelinjen og fjorden. Et område som i dag fortsatt kan regnes som et intakt strandsoneområde og det i tillegg som avslutning på Haldenvassdraget som Riksantikvaren har registrert som kulturhistorisk landskap av nasjonal betydning. (KULA-registeret) Området inngår som del av Rød herregårds lånte landskap, virkningen av park- og hageanlegget vil bli uopprettelig ødelagt om en slik bebyggelse realiseres. Her er fylkeskommunen krystallklar:

«Det må ikke legges opp til at eventuelle nye bygge- og fortettingsområder kommer i konflikt med automatisk fredete kulturminner eller kulturmiljøer/landskap med nasjonal verdi. Det må i planen framkomme at eventuell spredt boligbebyggelse eller tilhørende infrastruktur ikke må gjøre skade på, eller skjemme, automatisk fredete kulturminner. Det må ikke tillates spredt boligbygging innenfor område avmerket med hensynssone kulturmiljø.»

«Dersom nye byggeområder vil komme i konflikt med nasjonalt eller regionalt viktige kulturminner, kulturmiljøer eller kulturhistoriske landskap vil Fylkesrådmannen vurdere innsigelse til planen.»

«Det må utarbeides bestemmelser og retningslinjer som ivaretar kulturminnene på en god måte, både som del av et miljø/landskap og mer detaljert når det gjelder f.eks. verneverdige bygningsdeler for

bygninger/anlegg som ligger i områder som ikke omfattes av reguleringsplaner. Dette gjelder både generelle bestemmelser og bestemmelser/retningslinjer knyttet til spesifiserte soner. Det vil være formålstjenlig å få fram begrunnelsene for hvilke vernehensyn som ligger til grunn for den enkelte hensynssone.»

(s 9 Fra Viken fylkeskommune 15.08.2018 Høringsuttalelse- rullering av kommuneplanens arealdel 2019-2031)

Området sett under ett

Rød Herregård ligger i grøntområdet som strekker seg fra elven Tista sitt utløp og innbefatter Tyska, Hollenderen, området rundt Remmenbakkens utløp, Remmendalen opp til Høyskolen og selve parken og skogen tilknyttet Rød herregård, Rødsparken.

«I en tid der fortetting er en viktig del av plangrunnlaget er det vesentlig at man tar hensyn til eksisterende historiske miljøer på en riktig måte, slik at de historiske sammenhengene kan leses også i framtiden. Disse miljøene er viktige for beboernes trivsel og identitet, samtidig som de bidrar til gode opplevelser for besøkende. Det må forøvrig framkomme av bestemmelsene at tiltak som berører bygninger og bygningsmiljøer som omfattes av hensynssone kulturmiljø, må forholde seg til verneverdig bebyggelse på en måte som ivaretar hensynet til byggehøyder, målestokk, uttrykk og møtet mellom gammelt og nytt.»

(s 10 Fra Viken fylkeskommune 15.08.2018 Høringsuttalelse- rullering av kommuneplanens arealdel 2019-2031)

Planene til Halden kommune om massiv boligutbygging av Tyska og Hollenderen svekker den vernende Rødsparkens omkringliggende kulturlandskap. Planene hindrer også muligheten til å koble Rødsparken opp mot Haldenvassdraget som KULA-registrert verneområde. Rød ligger som kjent plassert ved munningen av hele vassdraget og ville vært den naturlige avslutningen på KULA-området med elvedeltaet på Tyska og Hollenderen innlemmet. Planene for utbygging står dermed i sterk konflikt med anbefalingene fra fylkeskommunen som vist over. Planene står også i sterk kontrast til Halden kommunes egen ordlyd hvor de legger opp til at kommunen ivaretar de samme verdiene gjennom den nye arealplanen:

*«I «Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019-2023», vedtatt ved Kgl. Res. 14. mai 2019, gis det i kap. 2.3 føringer for en aktiv forvaltning av natur- og kulturminneverdier. Norge har store natur-, friluftslivs-, landskaps- og kulturminneverdier som det er viktig å ta vare på, i tråd med nasjonale og internasjonale mål. Dette gjelder også for Halden kommune. (...) Likeledes er arealendringer og endret bruk noen av de viktigste påvirkningsfaktorer for kulturminner og kulturmiljøer. (...) Utvikling av bolig- og næringsområder må med bakgrunn i dette sees i sammenheng med ivaretagelse av natur- og kulturhistoriske landskap og -miljøer, skog- og jordbruksarealer, friluftsliv og landskapshensyn. **Langsiktig arealplanlegging skal bidra til å sikre disse verdiene, og legge til rette for bærekraftig utvikling.** Disse interessene gir også verdier for befolkningen og bidrar til Halden kommunes attraktivitet.*

(s.35 Planbeskrivelse, kommuneplanens arealdel 2021-2050 7.8 Ivaretagelse av Haldens landbruks-, natur- og kulturmiljø)

*«Samfunnsdelen til kommuneplanen har som mål at fortetting i eksisterende boligområder skal skje skånsomt og i harmoni med eldre bebyggelse. Som svar på de mange utfordringene knyttet til fortetting, foreslås «fortetting med kvalitet» som en overordnet strategi både fra nasjonalt og regionalt hold. Dette innebærer at ønsket om høy arealutnyttelse også må veies mot andre hensyn, blant annet tilgang til tilstrekkelige og gode uteoppholdsarealer, at det er lys og luft mellom bygninger, **ivaretagelse av kulturhistoriske miljøer og mulighet for sosiale møteplasser.** Dette påvirker hvor høyt man kan bygge og hva man tillater av utnyttelsesgrad i ulike områder ut fra lokale forhold.*

(...) Videre er det ved fortetting viktig å ivareta de spesielt verdifulle kulturmiljøene og den historiske bebyggelsen som Halden er spesielt rik på. Gjennom å avsette bestemmelsesområder der man ikke ønsker fortetting ønsker man å forhindre at man bygger ned verdifulle kulturmiljøer med blant annet høye arkitektoniske kvaliteter, stor aldersverdi og grad av ensartet struktur eller at de er typiske for sin tid.»

(s.28, Planbeskrivelse, kommuneplanens arealdel 2021-2050 7.5 Fortetting og transformasjon)

«Videre er det registrert flere viktige kulturmiljøer og kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse i Halden, jf. Riksantikvarens register KULA og NB!registeret. I tilknytning til fylkesplanen for Østfold er det også utarbeidet temakart for regionalt viktige kulturmiljøer og kulturminner. Hensynssoner for kulturlandskap og -miljøer er oppdaterte i henhold til nasjonale og regionale registreringer. Når det gjelder ivaretagelse av naturmangfold, er det fastsatt en rekke nye bestemmelser som skal sikre både utvalgte naturtyper og andre viktige områder for biologisk mangfold (kantsoner, grøntstrukturer) mv.»

Her skriver kommunen at **viktige kulturmiljøer og kulturhistoriske landskap i Halden er registrert** og at temakartene er oppdatert, men vi ser med utbyggingsplanene for Tyska og Hollenderen at de ikke blir brukt slik de er ment for å sikre gode hensynssoner for kulturlandskap og kulturmiljøer for fremtiden. Dersom hensynssonene hadde blitt fulgt opp skulle det ikke vært mulig å bygge inne Rød herregård og Rødsparken slik Halden kommune i dag legger opp til. **Også under mål i arealføringer fra kommuneplanens samfunnsdel finner vi samme ordlyd som strider imot utbygging av det rike kulturlandskapet i Berg rundt Rød herregård:**

«Mål: Ivareta kommunens rike kulturlandskaper i Berg og Idd, og ivareta kommunens rike rekreasjonsområder.»

(s. 9 og 10, Planbeskrivelse, kommuneplanens arealdel 2021-2050. 5.4 Arealføringer fra kommuneplanens samfunnsdel)

«Utbyggingen går også imot sentrumsplanens prinsipp om at det nye må tilpasse seg eksisterende bygninger og det landskapsrommet de ligger i. Vi argumenterer for at hele planområdet bør reguleres til hensynssone – noe som allerede gjelder for landskapsrommet rundt, som Rødshagen og -parken, Remmendalen og noen av øyene i fjorden – for å forhindre ødeleggelse og nedbygging av kulturmiljøet Rød – som opplevelsessted og som historisk kilde. Som en forlengelse av Østfoldmuseenes pågående, fylkeskommunestøttede arbeid med Røds rolle i Haldenvassdraget, foreslår vi å tilføye kulturmiljøet Rød til det sikringsområde som er utpekt til kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse av Riksantikvaren.»

(s 4 i Østfoldmuseenes høringsinnspill til reguleringsplan for Fredrikshalds Brygge, 2021)

KULA

- Riksantikvarens **register over kulturhistoriske landskap av nasjonal betydning** må ligge til grunn for avgrensning av hensynssonene. Dette innbefatter kanal- og forsvarslandskapet Haldenvassdraget. Som strekker seg med sin øverste kilde nord for Flolangen i Nes kommune til utløpet av elven Tista i Halden sentrum.

«Målet med registeret er at kommunene skal forvalte de kulturhistoriske landskapene gjennom bruk av egne virkemidler, først og fremst gjennom plan- og bygningsloven. Riksantikvaren oppfordrer kommunene til å synliggjøre og ivareta landskapsverdiene i sine arealplaner og ha et bevisst forhold til disse verdiene når områder skal utvikles. «

(Riksantikvaren: <https://www.riksantikvaren.no/prosjekter/kulturhistoriske-landskap-av-nasjonal-interesse-kula/>)

(...)Det er viktig at det ved utviklingen av disse områdene legges vekt på kvalitet og stedstilpassning. Landskapsopplevelsen for de som ferdes på og langs kanalen må ivaretas.(...) Nye boligområder/hytteområder i vassdragets nærhet bør plasseres på en skånsom måte i landskapet.

(s. 10 Fra Viken fylkeskommune 15.08.2018 Høringsuttalelse- rullering av kommuneplanens arealdel 2019-2031)

«Generelle bestemmelser om ivaretakelse av verdifulle kulturmiljøer og – landskap er videreført fra kommuneplanen fra 2011. I denne planen ivaretas verdifulle kulturmiljøer og –landskap gjennom hensynssoner for kulturmiljø og kulturlandskap, og som bestemmelsesområder kulturmiljø. Det er i tillegg utformet generelle bestemmelser for ivaretakelse av kulturminner og –miljøer som ikke har formelt vern.

(Side 44, Planbeskrivelse, kommuneplanens arealdel 2021-2050 7. 8 Ivaretakelse av Haldens landbruks-, natur- og kulturmiljø)

Igjen finner vi stor avstand mellom anbefalingene fra fylkeskommunen i forhold til Haldens planer for utbygging. Vi finner også tilsvarende stor avstand mellom det Halden kommune skriver i arealplanen om ivaretakelse av verdifulle kulturmiljøer og kulturlandskap og hvordan de i virkeligheten ikke legger opp til å ivareta kulturmiljøet og kulturlandskapet rundt Rød herregård med dagens utbyggingsplaner.

Det kulturhistoriske landskapet – fra Tistedalen til elvedeltaet ved elvens utløp

Landskapet er et resultat av en århundrelang håndverks og industrihistorie som har gitt byen dens identitet og preg. Vi tenker her på sagbruk, danning av sagbanker i elvemunningen og lagringsplasser for tømmer. Lastetomtene på Tyska og Hollenderen er de siste som er igjen av opplagsplassene for tømmer i Halden. Det utgjør et vesentlig grunnlag for å forstå landskapet og historien og for å forstå vår økonomiske og bymessige utvikling.

Fossestrykene er selve åren og motoren i Haldens utvikling. Samtidig har både fossen og landskapet egenverdi som har blitt verdsatt av besøkende opp gjennom hele historien. Byen og fossen, åsene og den bratte festningen har blitt beundret og malt.

Tista er vernet i henhold til:

«Verneplan for vassdrag haldenvassdraget (Tista) ble vernet i verneplan I i 1973. Haldenvassdrager er et av de store elve- og innsjøsystemene i Østfold med en total lengde på 132km. Det var i første rekke de mange kulturminnene med blant annet slusene og det spesielle plante- og dyrelivet som var begrunnelsen for vernet.»

<https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700417/541323>

«Haldenvassdraget er vernet mot vannkraftutbygging i Verneplan I i 1973. Utbygging i verna vassdrag skal ikke tillates hvis inngrepet skader verneverdier.»

<https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700417/541323>

«001/2 Haldenvassdraget

Vernegrunnlag: Vassdragets mange små og store vann, elver og myrer dominerer stedvis et småkupert landskap i lavlandet, fra innland til fjord. Elveløpsformer, botanikk, fuglefauna, landfauna og vannfauna inngår som viktige deler av naturmangfoldet. Store kulturminneverdier langs vassdraget. Viktig for friluftslivet. Nærhet til større tettsteder.»

<https://www.nve.no/vann-vassdrag-og-miljo/verneplan-for-vassdrag/viken/001-2-haldenvassdraget/>

«Behandlingen av inngrepssaker og arealplanleggingen er viktig i oppfølgingen av vassdragsvernet. Verneplanene innebærer en innstruks til alle offentlige myndigheter om å sikre verneverdiene i vassdragene gjennom forvaltningen av eget sektorlovverk.»

<https://www.nve.no/vann-vassdrag-og-miljo/verneplan-for-vassdrag/vassdragsvernets-betydning/>

«Halden kommune er kritiske til kryssing av elva, både utfra estetiske hensyn og sikkerhetsmessige hensyn. I utgangspunktet er vi i mot at Tistedalsfossen krysses med ledning i en høyde overflovanstand i elva.

***Hovedargumentet er visuelle hensyn og krav til bLa. et bra estetisk utseende.** Det foreligger planer om en tursti langs Tistedalsfossen, og vi må prøve å få til løsninger som ivaretar dette. En Ø 1100 mm ledning som krysser en turvei, er vanskelig å kombinere.»*

<https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700417/541323>

Kombinasjonen av naturverdier, fra små liv opp til selve landskapet, og det kulturhistoriske industrilandskapet gir området fra Tistedalen ned elven, ut elvedeltaet ved Tyska og Hollenderen og ut over fjorden en ekstra opplevelsesverdi som skaper en tilhørighet og tilknytning til stedet som er unik. **Halden kommune fremhever selv den estetiske verdien av vassdraget** i det de uttaler seg om ledning i forbindelse med utbygging i 2012:

«Haldenvassdraget er vernet mot vannkraftutbygging i Verneplan I i 1973. utbygging i verna vassdrag skal ikke tillates hvis inngrepet skader verneverdier.»

<https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700417/541323>

I dag ser vi at selve landskapet og hensynssonen rundt Tista trenger et vern. Her vil elvedeltaet ved elvens utløp der elv møter fjord rett nedenfor Rød herregård med de kulturhistoriske lastetomtene med ballastplanter være et landskap som samlet må anses som en hensynssone til det vernede vassdraget.

Det samme gjelder innrammingen av fossen med Bøkeskogen hvor det biologiske mangfoldet i skogen tilknyttet elven i tillegg til de kulturhistoriske områdene være et landskap som må anses som en hensynssone til det vernede vassdraget. I konsekvensutredningen står det blant annet:

«Området inngår i lokaliteten «Tistedalen edelløvsskog». Denne lokaliteten er vurdert å være en av de mest verneverdige edelløvsogger i Østfold, og har verdivurdering A – svært viktig, dvs. av nasjonal 74 verdi. Det har vært jobbet med frivillig vern av denne lokaliteten fra fylkesmannens side over flere år. Lokaliteten strekker seg fra Månefjellet til Veden. En utbygging vil kunne skape et brudd i dette sammenhengende edelløvsoggsområdet, og redusere variasjonen i skogtyper. I deler av innspillområdet inngår en gammel bøkeskog, også denne vurdert som svært viktig A. Dette regnes som Østfolds fineste bøkebestand. Tilnærmet

hele denne lokaliteten inngår i innspillsområdet og vil bli ødelagt ved en utbygging. Området omfatter også flere hule eiker (utvalgt naturtype) og en registrering av taksvale (NT – nær truet) samt slettsnok.»
(s.75, Samlet Konsekvensutredning – Innspill nr. xx Saugbrugs Nordøst)

«Området Saugbrugs nordøst (BN6) ligger mot Tista og vil føre til en nedbygging langs vassdraget. En utbygging vil kreve store terrengendringer.»

(s.29, Samlet Konsekvensutredning – 3.5 Vann og vassdrag)

Vi gav først i denne delen om *Kulturminner, kulturmiljø og landskap* en beskrivelse av hensyn som må gjelde vern av hensynsonen rundt Rød og landskapet rundt Rød knyttet til elvedeltaet nedenfor Rød og dermed til Haldenvassdraget. Tilsvarende hensyn mener vi kommunen må videreføre for området langs fossen, hvor skogsbeltet med det spesielle plante og dyrelivet på hver side av elven tas med.

5. Kystsonen og strandsonen

Press på strandsonen

Halden er en kystby plassert ved Iddefjorden og Ringdalsfjorden som er sidegrener til Oslofjorden. Det er i dag et sterkt press på arealene i strandsonen langs Oslofjorden. Utbygging og andre tiltak reduserer allmennhetens tilgang til strandsonen, og summen av bit-for-bit nedbygging av arealene i 100-metersbeltet er betydelig og medfører en stor samlet belastning på verdiene. **God kommunal arealplanlegging er den mest avgjørende faktoren for å ivareta natur og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og andre allmenne interesser i strandsonen.** Eksisterende retningslinjer og veiledning for kommunenes planlegging har til nå vist seg ikke å være tilstrekkelig for å snu den negative utviklingen. **Det er behov for å stramme inn praksis særlig med hensyn til etablering av ny og utvidelse av eksisterende bebyggelse.**

*«Østfoldkysten skal forvaltes gjennom bruk og vern i et bærekraftig perspektiv. Kysten skal nyttes som områder for opplevelse og reiseliv, friluftsliv, båtliv, fritidsboliger, helårsboliger, næring og transport, samtidig som kystens spesielle landskaps-, natur-, og kulturverdier bevares. **Rekreasjonsverdier, naturverdier og kulturminneverdier skal forvaltes som en ressurs av nasjonal betydning, til beste for befolkningen i dag og i fremtiden. Disse hensynene skal tillegges avgjørende betydning i all forvaltning og planlegging.***

*(...) Østfoldkysten har store naturverdier som er unike i norsk og internasjonal sammenheng. Terreng og klima gir gode forutsetninger for et rikt plante- og dyreliv på land med mange sjeldne arter. Også under vann skjuler det seg store naturverdier. Her er det et variert landskap med stor variasjon i bunnforholdene. Samtidig er Østfoldkysten under press fra ulike interesser. Trusler mot natur og miljø er utbyggingstiltak og ulike former for forurensning. Mål for miljø og naturmangfold: Miljøet og naturgrunnlaget på kysten skal forvaltes på lang sikt ut fra hensynet til naturens mangfold, friluftslivinteressene og opplevelsen av kysten. **Karakteristiske hovedtrekk i naturtype og landskap skal søkes opprettholdt og verdifulle lokaliteter, forekomster og arter skal tas vare på innenfor det økologiske samspillet i sine miljøer.»***

(1.2 Mål for Østfoldkysten, Regional Kystsoneplan for Østfold (Viken) vedtatt desember 2014)

Teksten over taler for seg om Østfoldkystens store naturverdier. I avsnittet om regionale føringer i kommuneplanens arealdel henvises det til Fylkesplanen for Østfold, Østfold mot 2050, om at «naturinngrep skal minimaliseres», (side 11 under 5.6.Regionale føringer) men kommunen er nå i ferd med å bygge ned de siste intakte strandsoner i direkte tilknytning til sentrum av Halden. **Landskapet langs Iddefjorden er bratt og mye av selve strandsonen er utilgjengelig ved at naturlig bratte klipper møter vann, dermed blir de få intakte strandsonene vi har igjen enda mer verdifulle både som livsgrunnlag for biologisk mangfold og som viktig rekreasjonsområde for fremtidige haldensere som skal bo og leve i en fortettet by.**

Kommunen må følge sine egne ord om å minimalisere naturinngrep. Hvis ikke blir det bare satt på papir for at det skal se ut som om man følger nasjonale og regionale planer mens man egentlig er i utakt, går sin egen vei, og ender med å bygge ned strandsonen.

Intakte strandsoner nær sentrum

Et godt eksempel der kommunen viste seg **i utakt med regionale føringer** er planene som var oppe til vurdering i plangruppen for boligutbygging av LNF-delen av Sauøya med tilhørende promenade langs hele øyas østside, den ene av to intakte strandsoner nær sentrum. At planen fra start ikke ble avvist av arealplangruppen vitner om politisk vilje til å la private utbyggere og spredt utbygging råde istedenfor å gå konsekvent inn for planen om å fortette i sentrum og forsterke grøntarealene utenfor sentrum. Sauøya ble fornuftig nok tatt ut av arealplanen etter at kommunens egen administrasjon utarbeidet en konsekvensanalyse der det lyste rødt på omtrent alle punkter.

Et annet eksempel er planen om boligutbygging fra utløpet av **Haldenvassdraget**, langs Tyska og Hollenderen frem til Remmenbakkens utløp, dette er den andre intakte strandsonen nær sentrum. Planene gir uttrykk for en kommune som forsøker utvikle boligområder de vet er i utakt med regionale føringer. Forsøker kommunen å bygge ned områdene nå, uten å behandle Tyska og Hollenderen i arealplanen, vil en ikke kunne se alle planene under ett slik fylkeskommunen oppfordrer til. Dette vil umuliggjøre god arealplanlegging. **Det kan se ut som Halden kommune haster med prosessen for å unngå at enda strengere påleggelses fra nasjonalt og regionalt hold** i fremtiden vil hindre denne typen ødeleggende utvikling. At Halden kommune ikke lenger definerer de aktuelle strandsonene som strandsoner er ikke ensbetydende med at pålegget om at naturinngrep skal minimaliseres kan opphøre. De uerstattelige verdiene i naturen kan omdefineres per ord men ikke i fysisk verdi for liv og helse. I følge fylkeskommunen er det ikke for sent å snu:

«Kommunene og andre myndigheter bør ha som mål å stanse videre utbygging og privatisering av strandsonen langs sjø og vassdrag, med spesielt fokus på byggeforbudet i 100-metersbeltet. Det bør prioriteres å tilbakeføre områder til allmenheten, der det åpnes mulighet for det.»

(s.11, Fylkesplan for Østfold – Østfold mot 2050.)

Fylkesplanen Østfold mot 2050 understreker alvoret i avstanden mellom Halden kommunes utbyggingsplaner for sentrumsnære grøntområder og hvordan fylkeskommunen ønsker at:

«Østfolds naturområder må sikres mot oppdeling, utbygging og inngrep i randsonene. Kartleggingen av biologisk verdifulle områder (nøkkelbiotoper), skal benyttes aktivt ved eventuelle inngrep eller tiltak. Det må jobbes aktivt mot marin forøpling.»

(S.20, Fylkesplanen Østfold mot 2050)

Vi etterlyser aktiv bruk av naturmangfoldloven. Kommunen må følge opp naturmangfoldloven og ta et vesentlig større hensyn til biologisk mangfold i planleggingen enn det de gjør i dag.

«Kystlandskapet skal i størst mulig grad skjermes mot inngrep som kan forandre dets karakter. Ueberørte områder skal holdes intakte og all utbygging må underordnes det helhetlige landskapsbildet. Inngrep og bygningsmessige tiltak utenfor tettsteder skal i minst mulig grad være synlige fra sjøen. Tiltakene må vurderes i landskapsammenheng, og være avklart i arealplaner på grunnlag av landskapsvurderinger. Gjengroing av kystlandskapet må unngås og motvirkes gjennom hensiktsmessige tiltak.»

(s.17, Kap 4 Landskap, kulturmiljø og kulturminner, Regional kystsoneplan for Østfold)

6. Tap av miljø og artsmangfold ved nedbygging av eksisterende grøntområder.

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging

Utbyggingen av de omtalte grøntområdene Sauøya, Bøkeskogen og Tyska og Hollenderen bør bli vurdert opp mot mål innenfor områdene klima, miljø, artsmangfold og lavutslipp:

«Halden kommune skal ha som mål at utviklingen av kommunen ikke går på bekostning av det biologiske mangfoldet, men styrker det.»

(s. 7 fra Halden kommunes budsjett for 2020)

"Arbeide for en insektsvennlig by og kommune - Kommunedirektøren bes utrede hvilke grøntområder (plener, rabatter osv.) som kan gjøres insektsvennlige og begynne arbeidet med å gjøre Halden til en insektsvennlig kommune."

(s 16 fra Halden kommunes budsjett for 2020)

FN's naturpanel løftet i 2019 artstap opp på et globalt nivå. Nedbygging av natur er i dag den største trusselen for vårt biologiske mangfold. Det gjelder også omkring byene. Det gjelder oss i like stor grad som andre byer. Vi viser til bærekraftsmålene.

«I «Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019-2023», vedtatt ved Kgl. Res. 14. mai 2019, gis det i kap. 2.3 føringer for en aktiv forvaltning av natur- og kulturminneverdier. Norge har store natur-, friluftslivs-, landskaps- og kulturminneverdier som det er viktig å ta vare på, i tråd med nasjonale og internasjonale mål. Dette gjelder også for Halden kommune. Arealendringer er, ifølge de nasjonale forventningene, den viktigste påvirkningsfaktor for truet natur i Norge.»

(Planbeskrivelse, kommuneplanens arealdel 2021-2050 7. 8 Ivaretagelse av Haldens landbruks-, natur- og kulturmiljø)

«Det er ikke lenger nok å bevare natur – vi må i tillegg restaurere det som er ødelagt. Å restaurere natur betyr å gjenopprette og forbedre økologisk tilstand og naturverdier i områder som er forringet eller ødelagte. Også avbøtende tiltak som forebygger eller hindrer tap av naturverdier kan inngå i restaurering. Naturinngrep og ødeleggelse av habitater er den største trusselen mot naturmangfoldet, men likevel fortsetter nedbygging og tap av natur over hele verden, også i Norge. Naturrestaurering er helt nødvendig for å bremse, stoppe og aller helst snu den negative trenden med tap av natur. Dette har også Naturpanelet (IPBES) og Klimapanelet (ICCP) slått fast i sine globale kunnskapsrapporter. Derfor har FN vedtatt at 2021-2030 skal være det internasjonale restaureringstiåret.»

Norsk Institutt for Naturforvaltning – Restaurering

<https://www.nina.no/forskning/naturrestaurering#:~:text=Naturrestaurering%20er%20helt%20n%C3%B8dvendig%20for%20skal%20v%C3%A6re%20det%20internasjonale%20restaureringsti%C3%A5ret.>

Norge trenger kommuner som er forbilder når det kommer til restaurering av natur, her har Halden en unik sjanse til å sette seg selv på kartet, restaurere Tyska og Hollenderen, verne Bøkeskogen og Sauøya og signalisere utad at vi er vår flotte natur bevisst, og at vi anerkjenner verdien av den både i form av artsmangfold og i et folkehelseperspektiv. Her er Fylkeskommunen oppdatert og nevner:

«I tillegg kan forhold som overflatevann og ev. gjenoppbygging av blå-/grønn struktur mm løses på en bedre måte enn hva som er mulig gjennom «frimerke-regulering»»

(Fra Viken fylkeskommune 15.08.2018 Høringsuttalelse- rullering av kommuneplanens arealdel 2019-2031)

Rapport om biologisk mangfold - ikke tilgjengelig, ikke omtalt

Under arbeid med høringsinnspill har vi etterspurt Halden kommunes rapport om «Biomangfold i Halden kommune» hos kommunen. Vi fikk svar i mail at rapporten ble skrevet etter at arbeidet med arealplanen ferdig. Samtidig fikk vi vite at rapporten ligger til grunn for kommunens arbeid med biologisk mangfold, med tanke på ny kartlegging og tiltak. Rapporten skulle gjøres tilgjengelig på kommunens hjemmeside. (Svar i mail fra Miljø og landbruk Halden kommune 14.05.21)

«Vi registrerer at rapporten kulturhistoriske landskap i Østfold er tatt med i lista over delutredninger i kommuneplanarbeidet, men det er ingen rapporter om biologisk mangfold som er omtalt. Vi vil gjøre oppmerksom på at en rapport om kunnskapsgrunnlaget for det biologiske mangfoldet i kommune ble levert i desember 2020 og burde vært med. Hvis dette var for seint i prosessen, så burde man tatt med arbeidet som ble gjort i 2010 på dette området for Halden kommune.»

(fra Innspill til kommuneplanens arealdel - bevar intakte strandmiljøer! Av Marit Eriksen og Roy Nordbakke 18.05.21)

Vi har også sendt en formell klage (24. mai 2021) da rapporten ikke ble lagt ut i høringsperioden. Alle andre rapporter som har fungert som underlag for arbeidet med kommunens arealplan ligger ute offentlig tilgjengelig på kommunens nettsider. Etter klagen ble sendt ble rapporten lagt ut 27. mai 2021, men altså kun en uke før fristen for høringsinnspill.

«Nasjonale føringer og forventninger står omtalt i høringsutkastet. Der bør føringer som å skape et økologisk bærekraftig samfunn gjennom bl.a. en offensiv klimapolitikk og en forsvarlig ressursforvaltning operasjonaliseres i forhold til arealdelen av kommuneplanen. Hva betyr dette for oss? På samme vis bør bærekraftsmålene også løftes fram og gis mening. Viktige i denne sammenhengen er 3,6,11,13,14 og 15.»
(fra Innspill til kommuneplanens arealdel - bevar intakte strandmiljøer! Av biologene Marit Eriksen og Roy Nordbakke)

Der naturen på Sauøya er godt undersøkt og dokumentert i boken Kampen om Sauøya, 2019, er Bøkeskogen ikke grundigere undersøkt. Dette understrekes i rapporten om biologisk mangfold:

«Området har vært regulert som natur og friluftsområde, men trues nå av Norske Skogs ønske om å få Ankers frigjort til eventuelt utbygging. Dette vil ødelegge en viktig del av området og i tillegg gjøre det vanskelig tilgjengelig som friluftsområde. Området er fortsatt alt for dårlig undersøkt med hensyn på biologisk mangfold, men verdiene er tilstrekkelig dokumentert til å prioritere vern.»

(Rapporten «Vurdering av dagens kunnskapsgrunnlag om biologisk mangfold i Halden kommune» skrevet av biologene Marit Eriksen og Roy Nordbakke på oppdrag for Halden Kommune, 2020.)

Naturen på Hollenderen er også lite undersøkt til nå, under konsekvensutredningen for Tyska ble det foretatt noen undersøkelser, men ikke tilstrekkelig over en tidsperiode med tanke på biologisk mangfold. Det er den skogkledde delen av Hollenderen som fungerer som overgang mellom løvskog og strandsone som er særegen og skaper gode forhold for et rikt fugleliv:

«Hollenderen er et viktig naturområde som ikke må bygges ut. FN's naturpanel har et utvetydig budskap: Nedbygging av natur, med artstap som en følge, er likestilt med klimautfordringen. Det er et budskap enhver kommune burde ta innover seg. Det gjelder også Halden. Med en nylig oppført turvei, riktignok i stort format – er det mange som oppsøker dette naturområdet. Mange bruker det til mosjon og opplevelse. Det er liten tvil om at byen trenger en kystlinje med utsyn mot sjøen.»

«Naturen er interessant i dette området. Selv om den er av relativt ny dato. Naturen har tatt tilbake det som tidligere var et tømmeropplag. Det rike fuglelivet skyldes at flere naturtyper - kyst og skog møtes. Markante skogholt finnes på Hollenderen. Løvskogen dominerer, med innslag av edelløvskog: ask, lønn, eik og alm, men også svartor, gråor og selje, bjørk og osp. Funn av villapal er en kuriositet, og selve urformen til vår hagefrukt. I Osebergskipet fra år 820 ble det funnet en bømme med villepler. Skog finnes det mye av i kommunen. Ser vi Halden Kommune under ett, så er det få områder med edelløvskog/svartor. Og de er stadig under press til forskjellige menneskelige forhold.»

(fra Innspill til kommuneplanens arealdel Biologisk Rapport Hollenderen. Av Jørn Bøhmer Olsen, mai 2021)

«Arealbruken i strandsonen skal vurderes i et langsiktig perspektiv, og ta særlig hensyn til natur- og kulturmiljø, friluftsliv og landskap og andre allmenne interesser. Strandsonen har derfor et særskilt vern, jf. også pbl. § 1-8 som omhandler forbud mot tiltak langs sjø og vassdrag.»

(S.44 Planbeskrivelse, kommuneplanens arealdel 2021-2050 8.7 Bruk og vern av sjø og vassdrag og tilhørende landområder)

«Kystsonen vil også bli strengere ivaretatt og planen legger ikke opp til ytterligere nedbygging med boligområder/fritidsboligområder innenfor strandsonen. Byggegrense mot sjøen er innarbeidet i planen.»

(S.17, Planbeskrivelse, kommuneplanens arealdel 2021-2050 6.2 Planlegging for 2021-2033)

Utelater avgjørende grøntområder fra arealplanen

Begge sitatene over fra Halden kommunes planbeskrivelse for Arealplanen står i sterk kontrast til ordlyden kommunen måtte ha brukt om Tyska og Hollenderen var en del av arealplanen slik fylkeskommunen har oppfordret til. Istedet utelater kommunen avgjørende grøntområder med store biologiske verdier og kan derfor hevde at kystsonen vil bli strengere ivaretatt selv om det er det motsatte som skjer. Vi vil miste uerstattelige sentrumsnære rekreasjonsområder med store forekomster av dyreliv:

«Dette er særdeles gode hekkeområder for en del fuglearter. I mai er sangere, spurvestore insektetere, et markant innslag. I tidlige morgener er det intens fuglesang. Hoveddelen av disse sangerne overvintrer sør for Sahara. Andre i Nord-Afrika og Middelhavsområdet De er eksotiske sommergjester. Isfuglen er en kuriositet i Norge. Den har en historisk tilknytning til vår by. I 1962 ble den for første gang funnet hekkende i landet. Det skjedde i Remmedalen. Senere har reir blitt funnet noen få ganger i vår kommune. Totalbestanden i landet er kanskje 5 -10 par, maksimum 50. Den benytter strandlinjen når den fanger fisk. Det er verdt å merke seg at takrørskogen er en viktig overnattingsplass for linerler under høsttrekket. Fiskeørnen, vår

kommunefugl har i Halden en hekkebestand på under 10 par. Hollenderen/Tyska og tilgrensede vannområder, utgjør en del av denne bestandens jaktområde. Å se denne praktfulle rovfuglen fiske er ytterst severdig. (...)

Nå har vi kommet dit ved vår harde utnyttelse av naturen at det som er vanlig i dag, kan være truet i morgen. Derfor har vanlige arter som vi alltid har hatt omkring oss som: gulspurv, stær, taksvale, fiskemåke m. fl blitt kategorisert som rødlistet. At det finnes et slikt lite område ved befolkningens turvei og så nær en by, er noe å glede seg over. Det er også verdt å merke seg at svært mange mennesker har skrevet under på et opprop mot utbygging.»

(fra Innspill til kommuneplanens arealdel Biologisk Rapport Hollenderen. Av Jørn Bøhmer Olsen, mai 2021)

*«Vi minner også om **planstrategien til Viken** hvor det står omtalt seks innsatsområder for bærekraftig utvikling, og blant dem, **miljø, økosystem og biologisk mangfold - i Viken**. Dette skal innebære å ta vare på marine ressurser og biologisk mangfold, forvalte våre naturressurser på en bærekraftig måte, ha god kunnskap om vår natur og vårt biologiske mangfold, og styrke vekst- og leveforhold for sårbare arter. Verdiskaping og næringsutvikling skal skje innenfor planetens tålegrenser, og vi skal ta vare på viktige kulturlandskap, landbruksområder, naturområder, leveområder for dyr og planter og friluftsområder i vår utvikling. Omdisponeringen av disse områdene skal kraftig reduseres. Alle skal ha tilgang på rent drikke- og badevann, og vi skal ha god miljøtilstand i vann, hav og vassdrag. **Nedbygging av strandsonen skal stoppes rundt Oslofjorden**. Alle skal sikres tilgang til sjø og vann, og allemannsretten holdes i hevd.*

Vi håper nasjonale og regionale føringer blir omsatt i handling til det beste for det biologiske mangfoldet og til nytte for byens befolkning og framtidige generasjoner, og at dette gjenspeiles i arealdelen til kommuneplanen ved at de gjenværende strendene nær bykjerna sikres mot utbygging.»

(fra Innspill til kommuneplanens arealdel - bevar intakte strandmiljøer! Av biologene Marit Eriksen og Roy Nordbakke)

Avslutning

Halden kommune legger opp til en offensiv nedbygging av intakte strandsoner langs Tyska og Hollenderen som også vil forringe det kulturhistoriske miljøet og landskapet rundt Rød Herregård i tillegg til utslettelse av den rike edelløvskogen bak Saugbrugs fabrikker, kjent som Bøkeskogen, som Miljøverndirektoratet i skrivende stund arbeider for å verne. Inntil nylig var også Sauøya inne i arealplanen som utbyggingsområde hvor planen var å bygge 200 boliger som ville endret øyas profil sett fra byen og ødelagt øyas siste skogsområde hvor blant annet Hubro holder til.

De grønne områdene kan ikke reguleres stykkevis og delt, de må sees på i helhet slik nasjonale og regionale føringer legger opp til. Vern av Bøkeskogen og Strandsonen i elvedeltaet ved utløpet av Tista, Tyska og Hollenderen, må inngå i arealplanen. En fortettet by krever gode grøntområder i umiddelbar nærhet for rekreasjon og friluftsliv. Ved å snu i tide og heller verne områdene og restaurere natur der det er behov vil Halden kommune ta et langt skritt mot en mer bærekraftig fremtid og slik vise seg som en oppdatert kommune og Halden som en innovativ og tvers igjennom ekte bærekraftig Smart City som fremmer gode levekår og sunn folkehelse.

Kilder:

- Rapporten *Vurdering av dagens kunnskapsgrunnlag om biologisk mangfold i Halden kommune* skrevet av biologene Marit Eriksen og Roy Nordbakke på oppdrag for Halden Kommune, 2020.
- Fra Viken fylkeskommune 15.08.2018 Høringsuttalelse. Varsel om oppstart og høring av planprogram - rullering av kommuneplanens arealdel 2019-2031 - Halden kommune.
- Statlige planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen, 2011.
- Planbeskrivelse, Halden kommune, kommuneplanens arealdel 2021-2050 etter formannskapetets vedtak.
- Riksantikvarens KULA-register:<https://www.riksantikvaren.no/prosjekter/kulturhistoriske-landskap-av-nasjonal-interesse-kula/>
- Søknad om tillatelse til bygging av Tista Kraftverk i Halden kommune i Østfold fylke
- Halden kommune kritisk til estetiske inngripen ved fossen
<https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700417/541323>
- Verneplan for Vassdrag – Haldenvassdraget
<https://www.nve.no/vann-vassdrag-og-miljo/verneplan-for-vassdrag/viken/001-2-haldenvassdraget/>
- Verneplan for Vassdrag – Vassdragsvernets betydning
<https://www.nve.no/vann-vassdrag-og-miljo/verneplan-for-vassdrag/vassdragsvernets-betydning/>
- Innspill til kommuneplanens arealdel – biologisk rapport – Hollenderen. Ved Jørn Bøhmer Olsen.
- Innspill til kommuneplanens arealdel - bevar intakte strandmiljøer! Ved Marit Eriksen og Roy Nordbakke.
- Halden kommunes vedtatte budsjett for 2020.
- Regional Kystsoneplan for Østfold (Viken) vedtatt desember 2014
- Fylkesplanen for Østfold mot 2050
- Halden Arbeiderblad 1.juni 2021: «Her vil Saugbrugs bygge ut men skogen kan bli vernet»:
(<https://www.ha-halden.no/her-vil-saugbrugs-bygge-ut-men-skogen-kan-bli-vernet/s/5-20-964524>)
- Østfoldmuseenes høringsinnspill til reguleringsplan for Fredrikshalds Brygge, 2021
- Innspill til kommuneplanens arealdel – biologisk rapport – Hollenderen. Ved Jørn Bøhmer Olsen.
http://tyska.bokstedet.no/arealplan/naturen_tyska_og_hollenderen.pdf